

HOGEWEG-de HAART, H. P.: Characteristics of social science information; a selected review of the literature. FID Studies in Social Science Information and Documentation. Budapest, 1981. 82 p. (FID Publications 606.)

A társadalomtudományi információ jellemzői

Aki társadalomtudományi információval foglalkozik, tudja, hogy mennyi gondot jelent a tájékoztatás során a felhasználó igényeit egyrészt a primér irodalomból, másrészt a különböző módon strukturált szekundér forrásokból megfelelően és gyorsan kielégíteni.

Hogeweg-de Haart tanulmánya – amely a FID Társadalomtudományi Dokumentációs Bizottság szellemi védnöksége alatt indított új sorozat első kötete – bő statisztikai adatokkal támasztja alá, hogy gondjaink nem megalapozatlanok. A bajok rögtön ott kezdődnek, hogy a társadalomtudományokat másképpen értelmezik és definiálják, máshol húzzák meg az interdiszciplináris határokat a különböző szótárak, lexikonok, az Unesco, az ETO, Dewey TO-ja, valamint az egyes országok.

Érdekesekek Maurice Line megállapításai a társadalomtudomány jellemzőit illetően és az e jellemzőkből fakadó problémák, amelyek eltérnek a más tudományágakban tájékoztató szakemberek gondjaitól (pl.: nehezebben körülírható felhasználói igények, a bőség zavara a fogalmak jelentésében, az előbb említettek okán a számítógépes feldolgozás, ill. tájékoztatás gyakori sikertelensége, stb.)

1974-ben egy – az Unesco által támogatott – társadalomtudományi szakember-találkozó után Ralph Adam foglalta össze a tudományág információs jellegzetességeit. A felsorolásból érdemes kiemelni, hogy pl.: sok információ korlátozott értékű időben és/vagy helyben, valamint csak efemer érdeklődésre tarthat számot, ha speciális igény szülte; relevanciájának földrajzi, kulturális, nyelvi, társadalmi, vallási korlátai lehetnek.

A primér irodalom átfogó bibliometriai vizsgálatának eredményeit a DISISS (Design of Information Systems in the Social Sciences) jelentés közli. A DISISS keretében a vizsgálatok céljára létrehozták a társadalomtudományi folyóiratok számítógépes adatbázisát (CLOSS – Check List of Social Science Serials). A DISISS által közölt adatok a társadalomtudományi irodalom mennyiségét és különböző ismérvek szerinti megoszlását illetően eltérnek az Unesco statisztikai évkönyvében közölt adatoktól. Ezt a nem angol nyelvű folyóiratok alacsony száma magyarázza.

A társadalomtudományi monográfia-kiadás földrajzi megoszlása alig tér el a folyóiratokétól: az USA, Nagy-Britannia, Franciaország állnak az élen. A monográfiák témája a következő megoszlást mutatja: 28,6% politika és közgazdaságtan, 15,6% pedagógia, 14,5% biográfia és történelem, 9% kereskedelem.

A társadalomtudományi folyóiratok növekedési üteme 1950 és 1970 között 3,35%-os volt, ezen belül a legtöbb új folyóirat a közgazdaságtudományok és a pedagógia, területén jelent meg.

A monográfiák esetében lényegesen nagyobb volt az alkalmazott tudományok témáiban megjelentetett publikációk száma, mint az alaptudományokéiban. A statisztikai és szociológiai monográfiák növekedési üteme volt a legalacsonyabb, a politikaiaké és a közgazdaságiaké a legmagasabb. A DISISS jelentés a monográfiák alacsony növekedési ütemét az egyéb dokumentumtípusok megnövekedett szerepével magyarázza.

Annak ellenére, hogy sokan a könyvtárat a társadalomtudósok laboratóriumának tartják, itt a folyóiratokon és monográfiákon kívül az egyéb elsődleges irodalom nehezen, vagy alig hozzáférhető. Természetesen a különböző szerzők véleménye erősen eltér a társadalomtudományi kutatásokhoz szükséges dokumentumtípusok körének meghatározásában. 1971-ben az ASLIB társadalomtudományi csoportjának konferenciáján a közgazdaság- és politikatudományok, valamint a városi és regionális tervezés területére speciális fontosságú primér forrásként többek között a következőkben egyeztek meg: személyi dokumentumok (levelek, életrajzok, stb.), jelentések (statisztikai beszámolók és felvételek, stb.), riportok (beleértve a tömegkommunikációs eszközökét is), megfigyelések, stb.

A szerző részletesen kitér a primér források között az efemer irodalom, a statisztikák és a számítógépes adatbázisok jellemzőire. Az efemer irodalom széles körben értelmezhető, éppen ezért a különböző típusú és funkciójú könyvtárakban végzett vizsgálat (Pemberton, 1971) kimutatta, hogy nincsen egységes beszerzési politika, hiányzik a szétszórt efemer-gyűjtemények központi nyilvántartása. Pemberton többpontos javaslatával áll ki a nyomtatott efemer irodalom központi gyűjtésének szükségessége mellett.

A társadalomtudományi – főleg közgazdasági – kutatások során sok statisztika keletkezik. A központi statisztikai hivatallal rendelkező országokban a homogén adatgyűjtésre törekszenek. Amint azonban nemzetközi vagy akár az egyes szervezetek által közölt adatok felhasználására kerül sor, felszínre kerülnek a módszertani, jelentésbeli, feldolgozásbeli különbségek és nehező az adatok megbízhatósága, összehasonlíthatósága.

A társadalomtudományi számítógépes adatbázisok már sok kutatóhelyen léteznek. Ezek felhasználását azonban az nehezíti, hogy a géppel olvasható adatok bibliográfiai leírása eltér a nyomtatott anyagétól. Kódjegyzékek segítenek az azonosításban. Az anglo-amerikai katalogizálási szabályzat egyik új fejezete ki fog térni az adatfile-oknak a könyvtári katalógusokba való beépítési lehetőségeire is. S. A. Dodd javaslatot tesz arra, hogy milyen bibliográfiai hivatkozásokat kellene tartalmaznia a numerikus társadalomtudományi adatfile-oknak.

A nagyszámú társadalomtudományi másodlagos (indexelő, ill. referáló) szolgáltatást a szétszórtság jellemzi, nincs biztosítva a bibliográfiai számbavétel és az irántuk megnyilvánuló kereslet sem mérvadó, mert nem a felhasználók, hanem a könyvtárak a vevők.

Line szerint már az inputnál két szintet kell megkülönböztetni: a magasabb szintű, részletesebb szolgáltatást a kutatók számára és az alacsonyabb szintű, egyszerűbb, szelektív szolgáltatást a gyakorlati szakemberek számára.

Az információáramlás jellemzőinek megítélésére a szerző általánosíthatónak tartja az APA/PSIEP (American Psychological Association's Project on Scientific Information Exchange in Psychology) által a 60-as évek elején végzett tanulmányt. *Garvey* és *Griffith* az aktív felhasználók magatartásával kapcsolatban megállapították, hogy a kutatók a legtöbb esetben az informális kommunikációs csatornákat tartják a leghatékonyabbnak. Az információáramlás eltérése időben is megmutatkozik: a legutolsó preprint és annak folyóiratcikként való megjelenése között a természettudományok esetében 9, míg a társadalomtudományok esetében 15 hónap telik el. Beigazolódtott az is, hogy a preprintek szétküldése a társadalomtudományokban kevésbé hatékony mint az egyéb tudományágakban (pl. a fizikában).

A társadalomtudományi információ használatára a szerző szerint legjellemzőbb, hogy míg a tudományos információt általában a kutatók, addig a társadalomtudományi információt a kutatókon kívül gyakorlati szakemberek és vezetők is használják; de közöttük az információáramlás igen gyenge. *Földi* Tamás a közgazdasági információfelhasználókat tevékenységük szerint kategorizálja (ez a kategorizálás végül is bármelyik társadalomtudományi diszciplína felhasználóra alkalmazható): közgazdasági kutatás és oktatás; vezetés; gazdasági tevékenység. Egy további felosztással megkülönbözteti a döntéshozatalban, illetve előkészítésben részt vevőket valamint a gyakorlati, operatív közgazdákat. Ami az információigényt illeti: a tervezési stratégiai tevékenységekben nagyobb az igény mint az operatív-taktikaiakban; az ismétlődő rutin feladatok kevesebb információt igényelnek mint az egyediek; a hosszú távú tervezés több tudományos információt emészt fel, mint a rövid távú stb.

A társadalomtudományi kutatók információkeresési magatartását vizsgálva az INFROSS- (Investigation into Information Requirements of the Social Sciences) – jelentés a következőket állapította meg: a megkérdezettek 25%-a sohasem használt indexműveket, referáló szolgáltatásokat, könyvtári katalógusokat; 47% sohasem vette igénybe a könyvtárosok segítségét. A könyvekben és folyóiratokban található hivatkozásokat 94% találta hasznosnak, sőt 59% ezeket találta a leghasznosabb információforrásnak.

Az egyes diszciplínák felhasználói is eltérően használták a referálólapokat, pl: a Sociological Abstracts-et a szociológusoknak csak 16%-a, a Psychological Abstracts-et a pszichológusok 43%-a és a Geographical Abstracts-et a földrajztudósok 45%-a használta.

A társadalom- és természettudományi kutatók számára a formális rendszeren belül a fő információforrást a monográfiák és a folyóiratok jelentik, ez utóbbiakat azonban inkább a természettudósok használják. A kutatási jelentések nagyobb jelentőségűek a természettudósok számára, ők az informális személyi kapcsolatokat is hasznosabbnak tartják a társadalomtudósoknál.

A felmérések eredményeképpen fény derült arra is, hogy a társadalomtudósok közül mennyivel kevesebben olvasnak idegennyelvű irodalmat, mint a természettudósok.

A művészetek terén jelentkező információigényeket is összehasonlították az előbbi diszciplínák iránti igényekkel és többek között megállapították, hogy míg az utóbbiak kielégítéséhez az információbázist állandóan aktualizálni kell, a művészetekkel foglalko-

zó kutatók igényeit azonos témában 10–20 év múlva is korszerűen lehet ugyanabból a forrásból kielégíteni, mint ma.

A társadalomtudományi információ és információáramlás témájában folytatott kutatások az 1960-as évek elején kezdődtek. Az 1960-as évek végén követték ezeket a társadalomtudósok információigényeit feltáró vizsgálatok; az 1970-es évek elején kezdték kutatni a gyakorlati szakemberek információigényeit. Csak évek múlva kerültek a döntéshozó szakemberek, a vezetők és a politikusok információigényei és információfelhasználási szokásai a kutatások fókuszába. Nagyon sajnálatos, hogy a társadalomtudományi információáramlásról a legfrissebb adatok 1970 tájékaról származnak és az INFROSS jelentés volt e témában az utolsó komoly vállalkozás.

Az újabb társadalomtudományi irodalom speciális információszolgáltatások leírására és értékelésére valamint arra szorítkozik, hogy a társadalomtudósok egyrészt hogyan hasznosítják az információt gyakorlati munkájuk során, másrészt milyen speciális információigények merülnek fel a nem kutatói környezetben.

SZABÓNÉ TÖRS HANNA

Azóta megjelent a sorozat *második* füzete is, amely

KRUMHOLZ, Walter: On the need for the documentation of social data. (9–18.p.)

FÖLDI Tamás: Social science information and social practice. (19–38.p.) tanulmányait tartalmazza.

A kötet a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban hozzáférhető. (– a szerk.)

